

САНА ОЛХ

№ 45 (11973) • Сэтинньи 22 күнэ, 2024 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Улууска — бу күннэргэ

Үөрэххэ тирэҕирэн, улуустар
социальной-экономической
сайдыыларын түстүөхтэрэ/2

Тирэх

Элбэх оҕолоох ыалларга сана
көмө/3

Оҕону иитии

Дьиэ-кэргэн киинин өссө
биир өнгөтө/5

Сөҕө-махтайа көрөр эйгэлэрэ тэриллибитэ

Бэлиэ дата. Мугудайдаабы «Чуораанчык»
уһуйаан үбүлүөйдээх сылын үлэбэ-хамнаска үгүс
ситиһиилэрдээх көрсөр/4

Иитээччилэр оҕолорго төрүт сиэри-туому үөрэтэллэр/ЕКАТЕРИНА ЗАХАРОВА ТҮҮНЭРИИТЭ

Тэттик

Байыастарга иһирэх көмөлөрө уҕараабат

Одьулуун нэһилиэгэр "Өйөбүл кыната" диэн
ааттаах байыаннай дьайыыга сылдыар уолаттарга
анаан олбох тигиитигэр уопастыбаннай
волонтерскай хамсааһын тэриллэн үлэлээбитэ
хаһыс да сылыгар барда.

Олбох тигиитин Одьулууннаабы "Сайдыс"
НАДь-тин салайааччыта Валентина Аржакова
иилээн-саҕалаан, успуонсардаан туран тиктэрэр.
Тигиигэ Одьулуун нэһилиэгин далбар хотуттара
мэлдьи көмөлөһөллөр.

Рулонунан матырыйаалы Чурапчы улуунун
"Санаа күүһэ" диэн байыаннай дьайыыга
сылдыар саллааттарга көмөлөһөр түмсүү
успуонсардаата. Пенофолу бойбуой дьайыы
бэтэрээнэ Иван Адамов биэрэн көмөлөстө.
Оттон Одьулуун нэһилиэгин педагогической үлэ
бэтэрээнэ Павел Константинов уонна Христина
Седилищева сиэли, кытыан оту, үөрэ оту, туоһу
аҕалан сэмэй кылааттарын киллэрдилэр.
Бойбуой дьайыы бэтэрээнэ Анна Сорокумова
сүбэ-ама биэрдэ.

"Дойдуларын күүһэ уолаттарбытын
арыаллыы-арангаччылыы сырыттын", - диэн
алгыс тылларын аныыллар.

Мындабаайы бурдугунан ас эгэлгэтэ астанар

Мындабаайы бөһүөлэгин биллэр
урбаанныыта Данил Павлов бу саас сэлиэһинэй
бурдугу ыспыта. Бу күннэргэ бастакы партия
бурдугу улууска, өрөспүүбүлүкэбэ биллэр
кондитер Ульяна Заровняеваба туттарбыт.

Данил Данилович билиһиннэрбитинэн, күн-
дьыл туран биэрбэккэ, бурдук хойут ситэн, хаар
түспүтүн кэнниттэн эрэ хомуйан бүтэрбиттэр.

"Мындабаайы өгө буоругар үүммүт
бурдукпутунан лэппиэскэ, килиэп астаатыбыт,
олус табылынна диэн улаханньык үөрэн
олоробут", — диир Ульяна. Онон урбаанныыттар
мантан ыла хардарыта утумнаах үлэни тэрийэр
былааннаахтар

Сыланг оскуолатыгар — идэбэ туһайар көрсүһүү

Сыланг орто оскуолата Чурапчытаабы киин
балыһа кэлэктиибин кытта 2020 с. сөбүлэн
түһэрсэн, араас хабааннаах үлэни тигиин
быспакка ыытар. Сыл аайы улуустаабы «Молодые
профессионалы» куонкуруска оҕолору
бэлэмнииргэ көмөлөһөллөр, экспертииллэр-
идэбэ туһайар үлэни тэрийсэллэр.

Бу күннэргэ 10 «а» мэдициинэ кылааһын
оҕолоро уонна кылаас салайааччыта Е.
А. Яковлева «Моя будущая профессия —
медик» бырайыак чэрчитинэн киин балыһа
сана эбийиэгэр идэбэ туһайар көрсүһүүгэ
сырыттылар. Оҕолору СӨ үтүөлээх бырааһа
А. И. Коркин көрсөн, дириг-ис хоһоонноох
экскурсияны ыытта. Түмүккэ уопуттаах
быраастар оҕолорго: «Бэйэбит улахан баҕа
санаалаах, туохтан да куттаммат, сиргэммэт
буоллаххытына, быраас буолуоххут. Ыарахан
пациент эмтэнэн, үтүөрэн табыстабына, хайа да
үчүгэй наҕараадатааҕар улахан үөрүү дьолун
билиэххит», — диэтиллэр.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Сэтинньи
22 күнэ
БЭЭТИНСЭ

-23° -26°

Сэтинньи
23 күнэ
СУБУОТА

-22° -27°

Сэтинньи
24 күнэ
БАСКЫҤААННА

-22° -26°

Сэтинньи
25 күнэ
БЭНИДИЭННЬИК

-23° -29°

Сэтинньи
26 күнэ
ОПТУОРУННЬУК

-26° -29°

Сэтинньи
27 күнэ
СЭРЭДЭ

-26° -28°

Сэтинньи
28 күнэ
ЧЭППИЭР

-23° -26°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Национальнай бырайыактар олоххо киирэллэр

Айсен Николаев өрөспүүбүлүкэбэ национальнай бырайыактары олоххо киллэри хаамыгын көрдө. Ил Дархан туруоруллубут былааннары толорууга хонтуруолу күүһүрдэргэ сөрүйдэ.

«Үлэ түмүгүн уонна эбийиэктэри үлэбэ киллэрини кытта сибээстээх боппууостар, ол иһигэр ситиһиилэр да, уустуктар да бааллар. Сыл бүтүөр диэри туруоруллубут сыаллары ситиһэр туһугар бары миэрэни ылыныахха наада. Национальнай бырайыактар диэн, бастатан туран, дьон олохун хаачыстыбатын тупсары. Онон эбийиэктэр үлэбэ киирэр болдьохторун көтүтүү – салайааччылар уонна бырабыыталыстыба чилиэннэрин тус эппиэтинэстэрэ», – диэн бэлиэтээтэ Айсен Николаев. Быйыл Саха сиригэр национальнай бырайыактар чэрчилэринэн 27 эбийиэги, ол иһигэр оскуолалары, ууну ыраастыыр тутуулары, медицинскэй уонна спортивнай эбийиэктэри, култуура дьиэлэрин, муосталары уонна суоллары киллэргэ былаанныылар. Манна барыта 47,43 млрд солкуобай, итинтэн 32,98 млрд солкуобай федеральнай бүддьүөттэн көрүлүннэ.

Дьиэни тутар кэмбинээт сөргүтүллэр

Ил Дархан «Аһаҕастык кэпсэтии» биэриигэ Дьокуускайга дьиэни тутар кэмбинээт (ДСК) сөргүтүллэрин туһунан эттэ.

«Кэмбинээт абыайах сыллаахыта сабыллыбыта диэххэ сөп. Онон мин өрөспүүбүлүкэ бырабыыталыстыбатыгар онорон таһаары былаһааккатын сүтэрбэт курдук дьаһанаарга соруудах биэрбитим. Ити түмүгэр собуот иэннэрин Өрөспүүбүлүкэтээби ипотеканай агентство нөҥүө атыылаһан ылар быһаарыны ылыныллыбыта. Кэмбинээт онорон таһаарар салаалара ааспыт үйэ 80-с сылларыгар үлэбэ киллэриллибиттэрэ, онон ааспыт кэм устата улаханлык эргэрибиттэрин өйдүүх тустаахпыт. Билигин санга оборудованиены тангы түмүктэнэн эрэр», – диэн иһитиннэрдэ Айсен Николаев.

Ил Дархан сүрүн соруугунан дьиэбэ-уокка, тутууларга сыана улаатыгын тутуу буоларын эттэ. Бастагы кэмгэ собуот 50 тыһыынча квадратнай миэтэрэ кэригэ дьиэ комплекстарын онорон таһаарыаҕа. Салгыы кыамтатын 100 тыһыынча квадракка тийэ улаатыннараарга былаанныылар.

«Ити панеллар билингни бары ирдэбиллэргэ эппиэттииллэр, ол иһигэр эниэргийэ өттүнэн көдүүскэ эмиэ. Уонна, биллэн турар, дьиэлэр быдан түргэнник тутуллар буолуохтара. Сүрүн сорукупут – сыана улаатыгын тутуохпутун наада. Кэлинги сылларга куоракка сыана олус түргэнник үрдээтэ», – диэн эттэ Ил Дархан.

Тутууга үрдүк көрдөрүү ситиһилиэбэ

Ил Дархан «Аһаҕастык кэпсэтии» биэриигэ быйыл өрөспүүбүлүкэ тутууга былырынны көрдөрүүтүн куорарыаҕа диэн эттэ.

Былырын баччатааҕы кэми кытта тэннээтэххэ, тутуу тэтимэ быһа холоон 10% курдугунан үрдүк. «Суоттааһын быһыгынан, өрөспүүбүлүкэбэ дьиэни-уоту тутууга историяҕа киирэр үрдүк көрдөрүүнү быйыл ситиһиэхтээхпит. Дьиэ-уот Саха сиригэр көхтөөхтүк тутуллар, элбэх кыбартыралаах да, чааһынай да дьиэлэр дьэндэйэллэр», – диэтэ Айсен Николаев.

Өрөспүүбүлүкэ тутууга министиэристибэтин дааннайдарынан, сэтгэнийн 1 күнүгэр 610 тыһыынча квадратнай миэтэрэ дьиэ-уот үлэбэ киирдэ, ол иһигэр 408 тыһ. кв. м. чааһынай уонна 202 тыһ. кв. м. элбэх кыбартыралаах дьиэ. Сабаҕалааһын быһыгынан, 2024 сылга 736 тыһ. квадратнай миэтэрэ дьиэ-уот, ол иһигэр 315 тыһ. кв. м. элбэх кыбартыралаах, 420 тыһ. кв. м. чааһынай дьиэни тутуу былааннаар.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын
пресс-сулууспата.

Үөрэххэ тирэҕирэн, улуустар социальнай- экономическай сайддыларын түстүөхтэрэ

Улууска — бу күннэргэ. Улууспутугар
“Образование – основа устойчивого развития” илин
энгээрдээби үөрэхтээһин 2-с форума буолла.

Елена МАКАРИНСКАЯ

Форумга 7 улуустан 200-тэн тахса киһи 6 былаһаакканан үлэлээтэ. Тэрээһингэ улуустар баһылыктара, баһылык солбуйааччылар, дьокутааттар Сэбиэттэрин бэрэссэдээтэллэрэ, үөрэх салалтатын начаалынныктара, дириэктэрдэр о.д.а. кыттыны ыллылар.

СӨ Наука академиятын төрүт тылы үөрэтэр, харыстыыр уонна сайыннаарар киин салайааччыта Феодосия Габышева, СӨ Үөрэх уонна наука министиэристибэтигэр Александр Брызгалов, СӨ Ил Түмэн Сударыстыбаннай Мунньаһын дьокутаата Антонина Григорьева, улуус баһылыга Степан Саргыдаев форуму сүрүннэстилэр.

Илин энгээргэ үөрэх хаачыстыбатын үрдэтии, аныгы усулуобуйа оҥону сөпкө иити, төрүт тыл-бытын харыстааһын, каадырынан хаачыыллыгын уонна демография поллитикатын көрүү, чөл туругу олохтоохун уонна агроүөрэхтээһини сайыннары курдук хайысхаларга киэн ырытыһылаах кэпсэтиилэр табыстылар.

Түмүккэ концепция ылынан, илин энгээргэ үөрэх биир ситимэ тэриллээбэ.

Феодосия Габышева, СӨ Наука академиятын төрүт тылы үөрэтэр, харыстыыр уонна сайыннаарар киин салайааччыта:

●●● Ханна баҕарар территориялар тус-туса уратылаахтар. Биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр эмиэ Бүлүү, илин энгэр, хоту, киин диэн ылабыт. 2019 сылтан үөрэх-

тээһин эйгэтигэр территорияларынан холбоон, улахан форумнар тэриллэр буолбуттара. Бастагы форум Бүлүү бөлөх улуустарыгар ытыллыбыта, быйыл 3-с төгүлүн буолла. Үөрэх министирэ Ньургууна Соколова этиитинэн, илин энгэр улуустарын форумун Чурапчыга тэрийдибит. Форум сүрүн сыала диэн үөрэххэ тирэҕирэн, социальнай-экономическай сайдыыны түстүөхтээхпит. Ылан көрдөххө, улуустар кыһалбалара да маарынаһар. Онон бэйэтэ туспа концепциялаах, бырайыактыыр офистаах, дорожнай каарталаах, былааннаах үлэ барыаҕа. Кыттааччылар форуму сылын аайы ытарга быһаарыннылар, эһиил Таатта сиригэр буолуоҕа.

Мария Кронникова, улуус баһылыгы социальнай боппууостарга солбуйааччы:

●●● Бастагы күн бары улуустартан баар кыһалбалары, уустуктары уонна бастын практикалары иһиттибит. Барытыгар кыһалбабыт биир диэн быһаардыбыт. Иккис күн олору туоратарга анаан дорожнай каарта уонна концепция оҥоһулунна. Докумуону ситэрэн, бигэргэтэн, аксынны сангатыгар диэри СӨ Үөрэх уонна наука министиэристибэтигэр киллэриэхтээхпит.

Хас биирдии улуус хайысхаларынан эппиэтинэстээһинэн ананна. Үөрэх хаачыстыбатыгар Мэнэ Ханалас уонна Уус Майа, итиигэ Уус Алдан, Ийэ тылга Таатта, агро уонна чөл турук хайысхатыгар Чурапчы, демографияҕа Томпо улуустара буоллулар.

Ылыммыт торуммутунан 5 сыллаах үлэ барыаҕа. Сылын аайы

үлэбитин кэтээн көрөн, анаалыстаан, форумнарга түмсөн ырытыһахпыт.

Гаврил Толстяков, Мэнэ Ханалас улуусун үөрэҕин салалтатын начаалынныгы:

●●● Мэнэ Ханалас улуусунан 26 буолан кэлэн кытынныбыт. Илин энгээрдэр бары өттүнэн бэйэ-бэйэбитигэр майгыннаһар улуустар буолабыт, тыа хаһаайыстыбата да буоллун, үөрэхтээһин да буоллун. Биһиэхэ үөрэх хаачыстыбатын үрдэтии сүрүн боппууос быһыгынан турар, атын эрэгийиэннэри кытта тэнгэ барсан иһиэхпитин наада. Профоринтация үлэтэ кыаллыбат диэн көрөбүн. Оҕо кыра сааһыттан туох идэни баһылаан, дойдутугар туох көмөнү аҕалыахтааһын өйдөөхтөөх. Ону ситэри быһаарбата эксээмэни туттарытыгар охсор. 9-с кылаас кэнниттэн биир эксээмэ, оттон 11-скэ кэлэн атыны туттараллар.

Каадыр тийбэтэ эмиэ баар суол. Урут 60-70 учуутал тийбэт эбит буоллаҕына, быйыл 100-тэн табыста. Бу биһиги оҕолорбут педагог идэтигэр үөрэммэттэрин эбэтэр идэлэринэн үлэлээбэттэрин көрдөрөр. Манна хамнас кырата, атын чөлчөкү үлэ элбээбитэ, о.д.а. дьайаллар. Хамнас үрдээһинэ, оскуолаларга оҕо аччааһына сыты боппууоһунан турар. Нэһиликтэргэ оскуола сабыллыаҕына, бу нэһилиэк кэхтэр туруктанар.

Биһиги, үлэһиттэр, бу этиллибит кыһалбалары бэркэ диэн билэбит. Онон маннык форумнар бу кыһалбалары быһаарарга төһүү күүс буолаллар.

“Бииргэ – дьоллоохпут!” күрэхтэһии ыытылынна

Дэкээдэ. Күрэхтэһии кыайыылаахтара өрөспүүбүлүкэтээби манньк күрэххэ кыттыахтара.

Марфа ПЕТРОВА

Чурапчы улууһугар сэтгэний 14- ахсынньы 6 күнүгэр Доруобуйаларынан хааччахтаах дьон декадалара ыытыла турар.

Ол чэрчитинэн А.К.Софонов аатынан спорт киинигэр «Бииргэ – дьоллоохпут!» диэн улдуустаагы дьыэ кэргэн күрэххэ үрдүк таһымнаахтык буолла. Күрэх сүрүн сыалынан – доруобуйаларынан хааччахтаах оҕо дьыэ кэргэнигэр сыһыаны түспары, чөл олоһу тарҕатыы буолар.

Тэрээһин туһунан доруобуйаларынан хааччахтаах дьон түмсүүтүн салайааччыта **Саргылаана Хойотанова билиһиннэрдэ:**

●●● Күрэхтэһиибит үтүө үгэскэ кубулуйан, сүл аайы туһааннаах декада чэрчитинэн ыытыллара. Хомойуох иһин, пандемия кэмигэр тохтообута. Ол кэнниттэн бу санга ыытылынна. Онон иккистээн саҥалааһын буолан, быйыл 8 дьыэ кэргэн кытынна. Күрэхпит алта түһүмэхтэн турар. Ол курдук, кыттааччылар теннис мээчигин ньускаа ууран сүүрүүтэ, пресс хачайдааһыныгар, дартска уонна да атын судургу соруахтары толорууга күрэх-

Күрэхтэһии түгэннэрэ. ААПТАР ТҮҮЭРИИТЭ.

тэстилэр. Сүрүн судьуйанан улдуустаагы адаптивнай спорт исписэлиһэ Иннокентий Матвеев үлэлэтэ. Куонкуруспут, бэйэбит санаабытыгар, олус үчүгэйдик буолан ааста. Түгэнинэн туһанан, биһиги хамсааһыммытын өйүүр улус дьаһалтатыгар, бары көмөлөспүт волонтердарга махталбытын тиэрдэбит.

Күрэхтэһии түмүгүнэн Кытаанах нэһилиэгиттэн Алик Афанасьев төрөппүтүтүн кытта кыайыылааһын буоллулар. Иккис, үһүс миестэни Чурапчы нэһилиэгиттэн Сандаара Слюгрова уонна Диана Захарова төрөппүтүтүнэн ыллылар. Бары кыайы-

лаахтар сыаналаах бириистэринэн, грамотанан наҕараадаланнылар.

Салгы Алик Афанасьев төрөппүтүтүн кытта улус аатыттан «Ийэм, аҕам уонна мин – биир күүспүт» диэн өрөспүүбүлүкэтээби түһүмэххэ кыттыахтара. Бэлиэтээн этэххэ, тэрээһин Чурапчыга ыытыллара былааннаар. Онон быйылгы туһааннаах декада арыый уһаан биэрдэ. Кыайыт дьыэ кэргэннэ ситиһиилэри баҕарабыт!

Альбина Лугинова, Алик ийэтэ.

●●● Кыайан олус үөрдүбүт. Күрэхтэһиибитигэр кыратык долгуйан ылбыппыт эрэри, бэйэ-

битигэр эрэллээх этибит. Уолбут тустуунан сөбүлээн дьарыктанар буолан, кыахтааһын атын да көрүгнэргэ эрдэ көрдөрбүтэ. Ол иһин нэһилиэкпит «Сыккыс» доруобуйаларынан хааччахтаах дьон түмсүүтүн салайааччыта Парасковья Новгородова кыттарбытыгар сүбэлээбитэ. Ону тута сөбүлэспипит. Аҕабыт уолунаан спорка интэриэстээхтэр. Онон Кытаанах нэһилиэгин спорт инструкторын кытта үлэлэһэн күрэхтэһиигэ кытынныбыт. Түһүмэхтэртэн дартс көрүгүн ордук ыарырҕатыбыт. Бэрт сэргэх, сонун күрэхтэһии буолла.

Үөрэх. Хайахсыт оскуолатыгар медицинскэй бөлөх тэрилиннэ

Семен ЖЕНДРИНСКИЙ

Хайахсыт орто оскуолатын базатыгар М.К. Аммосов аатынан ХИФУ медицинскэй институт алын медицина академиятын иһинэн салаллар медицинскэй бөлөх тэрилиннэ.

Бу бэлиэ түгэн Михаил Николаев дьын-чахчы ноуотун дьылҕатын туһугар долгуйан, кыһаллан доруобуйа харыстабылыгар туһуламмыт анал дьаһалларыгар олоһурда. Үөрүүлээх чааска, медицинскэй бөлөх үөрэнээччилэрэ бэйэлэрин үөрүйэхтэрин көрдөрдүлэр ол курдук, баҕалаах дьонго хааннарын кислородун таһымын мээрэйдээн скрининговай чинчийиилэри онордулар, тымыр тэбиитин, хаанга саахардарын, ону тэнэ да-

Тэрээһин түгэниттэн

былыанньаны кээмэйдээтилэр.

“Оскуола иһинэн медицинскэй бөлөһү арыыйыга, бастатан туран, оҕолор бэйэлэрин баҕа санаалара, төрөппүтүтүн этиилэрэ барыта учуоттаммыта”, - диэн Хайахсыт орто оскуолатын

дириэктэрэ **Аида Томская** этэр.

Тэрээһин үөрүүлээх чааһыгар Чурапчытаагы киин балыһа кылаабынай бырааһын клиникскэй эскпертизаага солбуйааччы Марфа Иванова, алын медицина академиятын сэ-

биэдиһсэйэ Ирина Малогулова, Хайахсыт дьаһалтатын исписэлиһэ Ольга Федотова у.д.а. алгыс тылларын тиэртилэр.

Бөлөххө кирибит үөрэнээччилэргэ В.А. Вонгородскай аатынан Дьоккуускайдаагы медицинскэй кэллээс аатыттан, СӨ Үөрэтин министриэтибэтин иһинэн тэриллэн ыытыллар “Мин бастагы идэм” бырайыак кыттааччыларга буолалларын туоһулуур сэртификэттэри туттардылар. 20 тыһыынча солкуобай суумалаах үөрэххэ кинилэр “Барыһахтары көрөр-истэр алын медицинскэй сиэстэрэ”, “Косметик” идэлэри баһылаахтара. Онуоха барыларыгар, үөрэби босхо барар сэртификэттэри итиэннэ дастабырыанньалар туттарылыннылар.

Тирэх!

Элбэх оҕолоох ыалларга санга көмө

Людмила ГОРОХОВА

Быйыл Арасыйыаҕа дьыэ кэргэн сүлүн чэрчитинэн балаһан ыйын 1 күнүттэн Саха сиригэр элбэх оҕолоох ыалларга хомуналынай төлөбүрдэриттэн 30% компенсация оҕоһулар буолбута.

Чурапчы улууһугар балаһан - сэтгэний ыйдарыгар 109 сайабылыанньа бэриллбиттэн 63 ыалга көмө ананна, 44-кэ аккаастанна, 2 сайабылыанньа керүүгэ сүлдьар.

Чэпчэтиини ыларга ыал элбэх оҕолоох дьыэ кэргэн диэн статустаах уонна социальнай өйөбүл мизэтин ылар бырааптаах буолуохтаах. Ол эбэтэр, 3 уонна онтон элбэх оҕолоох 18 саастарыгар диэри, эбэтэр 23 саастарыгар диэри күнүскү үөрэх тэрилтэтигэр үөрэнэр, ону таһынан армияҕа сулуспалыыр оҕолоох дьыэ кэргэн. Элбэх оҕолоох дьыэ кэргэн дастабырыанньатын социальнай харалта управлениета бигэргэтэн биэрэр.

Манньк өйөбүлүнэн киин иттиитэ суох чааһынай дьыэлээх ыал эмиэ туһаныан сөп, ол иһигэр: уот, гаас, киин иттиити, отук, бөһсөх, ыраас уонна туһаныллыбыт ууну тизийи, соцнайм дуогабарынан олоһу уонна элбэх кыбартыырааах дьыэ хапытаалынай өрөмүөнүн төлөбүрдэрэ киирсэллэр. Бу өйөбүл өнгөтүн Субсидия аабыныстыбата көрөн аныыр.

Сайабылыанньаны төрөппүтүтүн биридэстэрэ суруйуон сөп: **e-yakutia.ru** портал эбэтэр «Мин докумуоннарым» элбэх өнгөнү онорор киин нөҕүө ыытыллар. Кэргэнниилэр арахсыбыт буоллахтарына, сайабылыанньаны оҕолору кытта бииргэ олоһор төрөппүт суруйар. Чэпчэтии биир дьыэ (кыбартыырааа) анаар, маньаах бу дьыэ регистрацияламмыт буолуохтааххыт. Сайабылыанньаны кытта 12 ый устата хомуналынай өнгөлөрү төлөбүккүтүн туоһулуур квитанциялар, «Саха сиригэр олоһооҕо» эбэтэр “Мир” карта реквизииттэрэ сыһыарыллан ыытыллаллар. Субсидия аабыныстыбата сайабылыанньа регистрацияламмыт күнүттэн 14 үлэ күнүн иһигэр көрөр, туох эмэ ситэтэ суох буоллаһына, эбии докумуон ирдэнэн, керүлэр кэмэ уһуон сөп. Аабыныстыба квитанцияларынан көрөн сүл устата төлөбүт суумаһытыттан 30% таһаарар, көмө ананнаһына, бу сууматтан 12 ыйга орто кээмэйэ картаһытыгар ый аайы түһэр. Сүл ааспытын кэнниттэн сайабылыанньа хаттаан түһэриллэр.

Иэстээх буоллаххытына, өнгөнү онороочулары кытта дуогабар түһэрсэн, чэпчэтиигэ хапсыаха сөп.

Степанида Исакова, СӨ субсидия аабыныстыбатын сүрүн экзэниһэ:

●●● «Балаһан ыйын 1 күнүттэн ахсынньы 31 күнүгэр диэри кирибит сайабылыанньалар төлөбүрдэрэ балаһан ыйыттан аабыллан төлөнүллэр. Холобур, сайабылыанньаны сэтгэнийгэ биэрбиккит, оттон төлөбүр балаһан ыйыттан аабыллар. 2025 сүлгэ бэриллбит сайаапкалар анаммыт ыйдарыттан аабыллан төлөнөллөр. Көмөнү ыларга төрөппүтүтүн дохуоттара учуоттаммат. Ол эрэри, бу көмө суумата дьыэ кэргэн дохуотун быһыытынан көстөр буолар, онон босуобуйаны эгин ыларга охсуон сөп.

Аккаас үксүн элбэх оҕолоох дьыэ кэргэн статустара суоһуттан, хомуналынай өнгөлөргө иэстээхтэрин иһин бэриллэр.

Биллэн туран манньк көмө мизэртэ олоххо кирибитэ туһааннаах дьонго улахан көмөлөөх буолуоҕа, онон өрөспүүбүлүкэбит салалтата манньк көмөнү кэмигэр анаабыта дьон-сэргэ олоһун-дьаһаһын чэпчэтиигэ бигэтирэх буолара саарбахтаммат.

Сөжө-махтайа көрөр эйгэлэрэ тэриллибитэ

Бэлиэ дата. Мугудайдаабы «Чуораанчык» уһуяан үбүлүөйдээх сылын үлэбэ-хамнаска үгүс ситиһиилэрдээх көрсөр.

Анастасия СИВЦЕВА.

Сайдылаах судаарыстыбалар үрдүк сорулгарын, санааларын үүнэр-сайдар суолларын көлүөнэлэригэр анаан, кинилэргэ тирэбирэн онгорор, айар буолан, сайдылара тэтимнээх уонна инникилэрэ кэскиллээх. Маныаха хас биридди киһи олохун, оҕолорун кэскилин иһин эппиэтинэстээх буолуута — омулун иннигэр ытык иэһэ буолар.

СӨ бастагы Бэрэсидьиэнэ М.Е. Николаев «Саха Өрөспүүбүлүкэтэ XXI үйэ бастагы чыппэригэр сайдыытын суола» кинигэтигэр: «Сага формация эдэр дьоно эт-хаан өттүнэн чэбдик, үрдүк үөрэхтээх, эппиэтинэстээх буолуохтара диэн бигэ эрэллээхпин...» диэн суруйбутун суолдуйт сулус онгостон, Мугудай нэһилиэгин «Чуораанчык» уһуяан үлэһиттэрэ үлэлии-хамсыы сылдьаллар.

Мугудайга 1959 сыллаахха эргэ интэринээт дьиэтигэр 25 миэстэлээх уһуяан аһыллыбыта.

Сэбиэдиһэйинэн начаалынай кылаас учуутала уонна иитээччи В.Н. Черкашина үлэлээбитэ. Варвара Николаевна уһуяан үлэтин таба аттаран, санитарнай, баһаарынай ирдэбиллэргэ эппиэттиир гына онгорторбута. Үлэлиир кэмигэр чыһинэйинэн, үлэбэ бэриниилээгинэн, салайааччы быһыытынан ирдэбиллээгинэн үгүстүк хайҕанара.

Оҕону кэрэбэ уһуу, оҕо дьобурун эрдэттэн сайыннарыы ирдэбилэ кизиник турбут кэмигэр «Чуораанчык» уһуяан ситиһиилээхтик үлэлииригэр үгүс сылларга сыратын биэрэн үлэлээбит уопуттаах салайааччы, үлэни сатабыллаахтык тэрийээччи, кэлэктиипи биир санаага түмүт Наталья Самуиловна Попова улахан үтүөлээх.

Уһуяан үлэһиттэрэ оҕо сайдар эйгэтин улууска биир бастагынан тэрийэн саҕалаабыттара, хаһаайыстыбаннай чааһы байытыыга күүстээх үлэни көрдөрбүттэрэ. Өрөспүүбүлүкэ иитээччилэрэ сөжө-махтайа көрөр эйгэлэрэ тэрийээччи. Үтүө дьыла хамсааһынынан чэбдигирдэр-мусукаалынай саала, куукуна, методическай кэбинет дьыла үлэбэ кирибиттэрэ. Педагогтар билиилэрин хаҕаталларыгар анаан бибилэтиэкэни аһан үлэлэппиттэрэ.

Тэрилтэ бэтэрээннэрин кытта ыкса сибээһи тутуһан үлэлиир. А.К. Сивцеваны, П.В. Дьяконованы, Т.С. Григорьеваны, Е.Ф. Дьячковскаяны, А.Д. Сивцеваны махтана, кизин тутта ааттыллар. Методист Анна Сергеевна Корякина, үгүс көлүөнэ ыччаты кэрэ эйгэтигэр

Билинги кэлэктиип.

Уһуяан иитиллээччилэрэ.

уһуйбут Анастасия Николаевна Неустроева үлэлэрин үрдүктүк сыаналаан, куруук ахтан-санаан аһаллар. Оҕону иитиигэ олохторун анаабыт, билигин да үлэли сылдьар настаабыннык иитээччилэр М.И. Аммосова, В.Д. Пермякова, өр кэмгэ үлэлээбит Е.Г. Пермякова, А.Д. Тостоухова, А.Г. Мохначевская, П.В. Шадрин, А.С. Сивцева, З.М. Лоскина у.д.а. куруутун ыччакка үтүө сүбэһит буолаллар.

БЫРАЙЫАГЫНАН ҮЛЭ КӨДЬҮҮСТЭЭХ

«Чуораанчык» улууска, өрөспүүбүлүкэбэ эбии үөрэхтээһини оҕо кыра сааһыттан тиһиктээхтик ытар уһуяанынан биллэр. 2015 сылтан оҕо дьобурун сайыннарыыга, омул тылын үөрэтиигэ өрөспүүбүлүкэ пилотнай былаһааккаларын иһигэр кириэн, систимэлээх үлэ ытыллар. Ону тэнэ биир бастагынан иитээччилэр уопуттарын тарҕатар сэминээрдэри, НПК-лары ытан саҕалаабыта. Иити-үөрэти ханнык баҕар көрүнгэр туох сага уларыы, ньыма кирибитин барытын хаба тардан ылан, үлэлэригэр туһанан, үөрэппитинэн барар ураты хаачыстыбалаах кыһа буолар.

2010 сылтан саҕалаан, тыа

сиригэр төрүөх кыччаан, уһуяанга оҕо ахсаана 45-тэн 30-ка тиийэ түһэн, үлэһит ахсаанын сарбыйыы кыһалҕата турбута. Үлэһит миэстэтин хааллараары, оҕо ахсаанын хайдах элбэтиэххэ сөбүн толкуйдаан, 2011 сыллаахха сэбиэдиһсэй Н.С. Попова, Мугудайдаабы оскуола дириэктэрэ А.А. Федоров, нэһилиэк баһылыга К.И. Пермяков «Мугудай кэскилэ» диэн бырайыак суруйбуттара. Бу бырайыагы бэлэмнээһингэ уһуяан методиһа А.С. Корякина, итээччилэр, оскуола учууталлара бары көмөлөспүттэрэ.

2014 сылтан ити бырайыак кэнэтиллэн, «Образовательный кластер в условиях сельской местности» диэн буолбута. Бу бырайыактары араас таһымнаах кэмпириэнсийэлэргэ, форумнарга, сэминээрдэргэ сэнээрэн, Мугудай нэһилиэгэр интэриэс үөскээн, өрөспүүбүлүкэ араас мунуктарыттан биир идэлээхтэрэ, салайааччылар уопут атаһа кэлэр буолбуттара.

Бырайыак «Устойчивое развитие сельских территорий» федеральной бырайыакка сөп түбэһэн, нэһилиэккэ сага оскуола, эдэр ыалга микроуруун тэриллэн, уһуяан оҕотун ахсаана элбээбитэ, билигин, 75 иитиллээччини хабаан, «Чуораанчык» оҕо чуопчаарынан толору туолла, айымньылаах

үлэ-хамнас оргуйан олорор.

Бу бырайыак өссө кэнээн, эдэр ыччат тыа үлэтин үрдүккэ таһааран үлэли-хамсыы сылдьар. Билиилээх эспирдэр, учуонайдар уһуяан үлэтин көрөн, сэргээн, Москваҕа ыгыран, норуоттар икки ардыларынаабы кэмпириэнсийэбэ кытыннарбыттара.

Улууска үөрэхтээһин өссө сайдарыгар күүстэрин, өйдөрүн-санааларын түмэн, оҕо-оҕо тапталы өрө тутан үлэлир-хамсыыр уһуяан аныгы үйэ хаамытын кытта тэнгэ хардылыыр. Кырачааннар сага технологиялары баһылыллар, күннэтэ үүнэллэр-сайдаллар. Кэлэктиип сонун бырайыактары үлэбэ киллэрэригэр уһуяан салалтата усулуобуйаны табыгастаахтык тэрийэр.

НЭҢИЛИЭК КЭСКИЛЭ — УҢУЯАНАН

2017 сылтан уһуяанга аныгылыы көрүүлээх, ураты суоллаах-иистээх эдэр салайааччы Анастасия Ивановна Афанасьева ананан үлэлээбитэ. Ити сылларга Т.А. Толстоухова «Иитээччи-2018» улуустаабы күрэх мунутуур кыайылааҕа буолбута; А.И. Сивцева «Иитээччи-2019» күрэх номинана, «Лучший цифровой урок»

күрэххэ «Уһуяанга виртуальной мусуойу тэрийи» бырайыагынан 10 бастыгнар ортолоругар ааттаммыта; М.И. Аммосова «Золотые занятия» дьарыга хомурунньукка кирибитэ. Ол курдук, Анастасия Ивановна «Экоквантум» бырайыагы көмүскээн, олохтоох көбүлээһини өйүүр бырагыраама өрөспүүбүлүкэтээбэ хамыһыатын аһан, 3 мөл. 400 тыһ. солкуобай суумалаах граны ылан, цифровой эйгэни тэрийэн үлэлэтэр.

Күн бүгүн салайааччынан Аксинья Алексеевна Сивцева үлэлиир. Өр кэмгэ сүрүннүүр иитээччинэн үлэлээбит буолан, баай уопуттаах. Иитээччилэр үөрэхтэрин, билиилэрин, ирдэбил таһымын үрдэтиигэ ахсаабат кыһамнытын уурар. Уһуяанга араас таһымнаах сэминээрдэр, көрсүһүүлэр, маастар-кылаастар тиһигэ быстыбакка тэриллэлэр. Дьысаат ис-тас көстүүтэ, хас биридди бөлөх, устуудууа хосторо толору хааччылылаахтар.

Аксинья Алексеевна салайааччы тус үлэтинэн эрэ мунгурдаммакка, нэһилиэк уопастыбаннай үлэтигэр көхтөөхтүк кыттар, үлэһиттэрин эмиэ көбүлүүр. Ол курдук, уһуяан кэлэктиипэ нэһилиэк олохун сайдыытын хайысхатыгар барытыгар кыттар.

Мугудайга нэһилиэк, тыа олоҕо үүнэрин-сайдарын туһугар кэнчээри ыччакка улахан болҕомто ууруллар. Ол дьыа кэргэн туруктаах, уһуяан уонна оскуола айымньылаах үлэлэриттэн олус тутулуқтаах.

Онон хас биридди оҕо эргиччи сайдарыгар көмө-тирэх буолан, бары усулуобуйаны тэрийэн, «Чуораанчыктар» таһаарылаахтык үлэлииллэр, уһуяан үйэтитиллэр устуоруйатыгар тус суолларын-иистэрин хааллараллар.

Дьийэ-кэргэн киинин өссө биир өнгөтө

Оҕону иити. Чурапчыга «Оҕону иитэ ылар төрөппүттэр оскуолалара» үлэлиир.

Наталья СИБИРЯКОВА

Үөһэттэн ыйыллыбыты эрдэт-тэн тымтыктанан көрбүт бу олоххо суох. Хас биир-дии киһи суола-иһэ ураты, тус-туска буолар.

Ким эрэ кырачаан киһиэхэ күн сириҥ көрдөрөн, ийэ-аҕа дэтэр сирдээҕи аналын толорор, ким-мэхэ эрэ ол чааһыгар дьылжа хаан кытаанах буолан биэрэр, ханнык эрэ оҕо барахсан тын-наах төрөппүттэрдээх эрэри тулаайах хаалар ыйаахтанар.

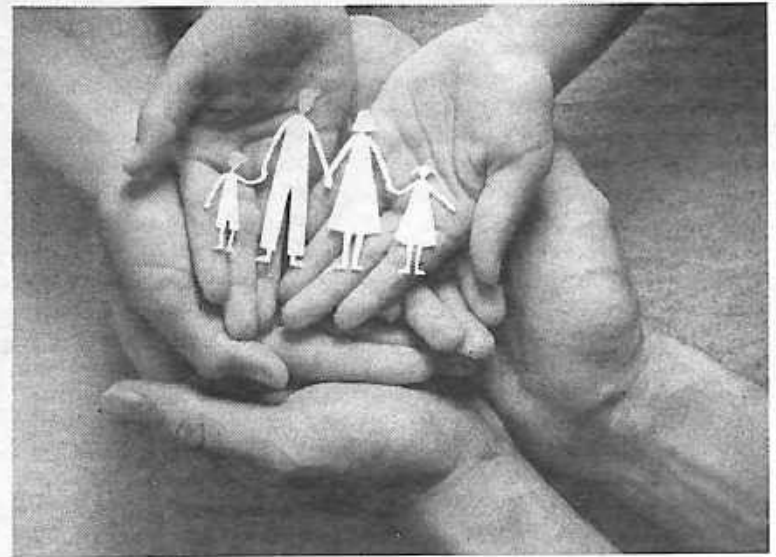
Бу күннэргэ Ира уонна Денис (ыал көрдөһүүтүнэн ааттара уларытылына) төрөппүт буоларга бэлэм буолбуттарын туһунан сибидиэтэлистибэ тутан, долгуйан, үөрэн олохтор. «Ол аата хайдах?» диэн интэри-эһиргиир эбит буоллаххыты-на, кэккэ сылтан бэттэх биһиги улууспутугар Эпизкэ уонна по-печительство отделын хайыс-хатынан Дьизэ кэргэннэ элбэх өнгөнү онгорор киин иһинэн «Оҕону иитэ ылар төрөппүттэр оскуолалара» үлэлиир. Биһиги дьоруойдарбыт бу оскуоланы биир ый устата үөрэнэн туоһу суруктарын туттулар. Иралаах Денис 2017 сыллаахха ыал буолбуттара. Бастаан утаа, эдэр ыал гута төрөппүт буолар туһунан санаабакка, үлэ, үөрэх үөһүгэр сылдыбыттар, дьизэ-уот тэ-ринэр, олохторун матырыйаа-лынай өттүнэн бигэ туруктуур сорууктарын толорбуттара.

●●● «Ыал буолбуттук төрдүс сылыгар оҕолонор туһунан тол-куйдаан барбыппыт. Биһиги бы-лааннаабыппыт курдук, айылжа биэрбитинэн төрүт табыллыба-таҕа. Ол кэннэ, аныгы үйэ сиэ-ринэн, ЭКО процедуратын аас-пыппыт. Билигин үгүс ыал ЭКО көмөтүнэн оҕолонорун бары даҕаны истэ-билэ сылдыаргыт буолуо, биирдэ эрэ буолбакка, хаста да холонон көрбүт дьон элбэхтэр. Ол эрэри биһиэхэ бу да процедура көмөлөспөтөҕө. Олус санаабыт түспүтэ, хайдах эрэ ити кэнниттэн бэриниэх, ба-рытын быраҕыах курдук этибит. Тоҕо диэтэххэ, ЭКО онгорторор диэн судургу дьыала буолба-тах, уйулҕа да өттүнэн, эт-ха-ан да өттүнэн үгүс тургутууну ааһабын, оччолооҕу барытын тулуйан баран табыллыбатаҕы-на, киһи, чуолаан кэрэ аҕаар, олус оҕустарар. Ол иһин биһиги ыал бу «Оҕону иитэ ылар төрөп-пүттэр оскуолаларыгар» үөрэнэ кэлбиппит мээнэҕэ буолбатах, дини толкуй, ырытан-ырыҕа-лаан көрүү, үгүс кэпсэтии, сүбэ-лэһии кэнниттэн ылыныллы-быт дьонуннаах быһаарыныы.

Улууспутугар дьизэ кэргэннэ элбэх өнгөнү онгорор киин аһыл-лыбыта наһаа үчүгэй. Бу оску-олаҕа биһиги билбэтэхпитин биллибит, оҕо итэ ылаары сыл-дьар хас биирдии дьизэ кэргэн хайдах балаһыанньа үөскүүн сөбүн, оҕо психологиятын, араас күчүмэҕэй баар буола-рын эрдэттэн үөрэтэригэр олус

наадалаах эбит дии санаатыбыт. Араас видеолары көрөн, кинигэ ааҕан, тест толорон, исписэли-иһи кытары элбэхтик кэпсэ-тэн, соруудахтары онгон бары өттүнэн бэлэмнээх буоларга үлэлэстибит. Билигин бу сибидиэтэлистибэбитин таһынан ирдэнэр докумуоннары хому-йан туттардахпытна, эпизкэ уонна попечительство отделы-гар уопсай базаҕа киллэриллэ-бит. Онно эмиз туһунан учарат-таах, ол эрэри иитиэх ыларга сорунааччылар бэйэлэрин өт-түлэриттэн оҕо ииттэрэ биэрэр-гэ бэлэм дьону кытары кэпсэ-тиилээх энгин буоллахтарына, гута докумуоннаһахтарын сөп. Биһиги курдук дьизэ кэргэн билигин үгүс, ол кистэл буол-батах. Баҕа санаа быһыытынан кыһыл оҕону эбэтэр үһүгэр диэри саастаах кырачааны ылан, киниэхэ сылаас, истинг сыһыаммытын анаан, тапталга угуттаан, толору дьоллоох дьизэ кэргэннэ улаатыннарыахпы-тын баҕарабыт», - диэн эдэр ыал санааларын аһаастык үллэс-тэллэр.

Бу оскуоланы улуу-спутугар дьизэ кэр-гэннэ элбэх өнгөнү онгорор киин аһыл-лыаҕыттан 3 ыал ааста. Уопсайа, 80 чаастаах үөрэҕи

ааһаллар, түмүгэр сибидиэтэлистибэ ылаллар.

Билигин дьалханныах кэмнэ, арҕаангы да сабыдыал-га оҕустаран буолуо, эдэр дьон ортотугар «чайлдфри» энгин диэн өйдөбүл үөскээри гынна. Ол эрэри хайа да кэмнэ саха-лы ийиһилээх, саха төрүт үгэ-стэригэр улааппыт киһи итин-ник быстах сабыдыалга киирэн биэрбэккэ, мындыр өйүнэн, көнө майгытынан үүнэр көлүөнэҕэ олоххо көрүүтүн, сайдам санаатын тиэрдэ тур-даҕына, биһиги норуолпут өлбөт-сүппэт үөстэниэҕэ. Биир өттүнэн «Оҕону иитэ ылар

төрөппүттэр оскуолалара» манна эмиз төһүү күүс буолар. Олоххо киһи араас тургутуу-ну ааһар. Баҕар, дьылжа хаан оҕолон хатаҕалаабатах дьон ханнык эрэ кырачааны итэ ылан, кинини иитэн, уһуйан, тапталга биэбэйдээн улаатын-нарбыттара инникитин үгүс үөрүүнү, дьолу, махталы бэлэ-тиэ, баҕар бүтүн аймах, норуот киэн туттуута, саха саарына буолуо.

Онон маннык анал үөрэх баарын билбэккэ сылды-быт дьон дьизэ кэргэннэ элбэх өнгөнү онгорор кииннэ (Трактовой уул., 20) тийэн эбэтэр 89679128119 нүөмэргэ эрийэн сүбэ-ама ылыаххытын, көмөлөһүннэриэххитин, үөрэ-ниэххитин сөп диэн санатабыт.

Дьыллар уонна дьоннор. Ирдэбиллээх, сатабыллаах салайааччы этэ

Алексей СЛЕПЦОВ

Быйыл өрөспүүбүлүкэ үрдүкү салалтатыгар, элбэх оройуонга эппиэттээх салайар дуоһунастарга үлэлээбит Егор Михайлович Филиппов төрөөбүтэ 110 сылын туолла.

райкомугар инструкторынан саҕалаабыта.

Кини 1914 сыллаахха Чакыр нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Аҕатын Михаил Александрович Филип-повы 1922 сыллаахха Чурапчы-тааҕы колотушкаҕа (баалкынан кырбааһын) бандьыттар өлөрбүттэрэ. Чугас аймаҕа С. С. Яковлев—Эрилик Эристиин уолу дьадаҥылары көмүскүүр-гэ, кырдыктаах дьыала иһин туруулаһарга, көнө, чиэһинэй буоларга үөрэтэрин сүрөҕүнэн ылыммыта.

1930 сыллаахха комсомол кэккэтигэр киирбитэ. Чурапчы-тааҕы колхуостаах ыччат оскуо-латыгар (ШКМ) үөрэммитэ, сэттэ кылааһы бүтэрбитэ. Үлэтин Өймөкөөнҥө комсомол

та. Хоту көһөрүллүү кэмигэр Чурапчы улууттан бэрэстэ-биитэлинэн сылдыбыта, биир дойдулаахтарын олохторун чэпчэтигэ элбэҕи онорбута.

1945 сыллаахха Үөһээ Дьааны оройуонугар ССКП рай-комун иккис сэкирэтээринэн талыллыбыта, 1946 сыллаахха райком бастакы сэкирэтээрэ буолбута.

1949 сыллаахха Красно-ярскайдааҕы үрдүкү партий-най оскуоланы бүтэрэн, ССКП Саха сиригэр обкомугар үлэлээбитэ. 1956 сыллаах-ха Москватааҕы үрдүкү пар-тийнай оскуоланы кыһыл дипломуна бүтэрбитэ. Саха Өрөспүүбүлүкэтин олохтоох бы-рамыысыланнаһын министи-ринэн аманмыта. 1958 сылла-ахха ССКП Намнааҕы райкомун бастакы сэкирэтээринэн бы-бардаммыта.

Оройуоннары бөдөнсүтэн производственной управле-ниены тэрийиигэ Алексеев-

скай управление начаалын-ныгынан аманмыта. Чурапчы, Таатта улуустара, Амма улуунун сорох нэһиликтэрэ киирэл-лэрэ. Маннык дьаһаныы көдүүһэ суоҕа биллэн, оро-йуоннар урукку кыранысса-ларынан бигэргэтиллибиттэрэ.

Чурапчыга 19-с партийнай кэмпириэнсийэҕэ, хомунуус-тар ССКП обкомун рекоменда-циятын утаран, Егор Михайло-вич Филипповы биир санаанан райком бастакы сэкирэтээ-ринэн быыбардаабыттара.

Принципиальной, иници-ативалаах, бэйэтигэр, үлэһит-тэригэр үрдүк ирдэбиллээх салайааччы үлэтин эрчимнээх-тик саҕалаабыта. Олус улахан Эрилик Эристиин аатынан кол-хуоһу үс гына араарбыттара. Сотору ССКП XXII сийиэһин аатынан колхуос эмиз үс кол-хуоска арахсыбыта. ССКП райкомун сэкиритээрэ Егор Михайлович Филиппов, рай-сэбиэт исполкомун бэрэссэ-

дээтэлэ Степан Гаврильевич Охлопков үлэлэрэ оройуон со-циальной-экономической сай-дытыгар улахан оруоллаах буолбута.

Улахан тэрийэр, салайар уопуттаах Е. М. Филипповы ик-кистээн олохтоох бырамыы-сыланнаһы салайарга минис-тинэн анаабыттара.

Егор Михайлович Филиппов Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин 5-с, 6-с, 7-с ыңгырылаах Сэбиэ-тин дьокутаатынан быыбарда-ны үлэлээбитэ. Иккитэ «Бочуот Знага» уордьанынан, «Килбиэн-нээх үлэтин иһин» уордьанынан наҕараадалаабыта. Чурапчы улуунун Бочуоттаах граждани-на. 1991 сыллаахха олохтон туо-раабыта.

«Чурапчинский улус. История. Культура. Фольклор» Бичик, Дьо-куускай 2005с., И. П. Васильев «Чу-рапчы биллиилээх дьонно» Бичик, Дьоккуускай 2000с. кинигэлэртэн туһанылына.

«Кыайыы скверин» уларытары утарабыт

Санаабын этэбин. Кыайыы скверин уларытан «Дыкти саас» диэн ыччат сынньанар пааркатын онгорорго үлэли сылдыалларын истэн сонньуйдубут.

Улуу Кыайыы 80 сыла туола улам чугаһаан иһэр. Сир айы онно бэлэмнэни кизэник ытыллар. Оттон биһиз хэ, Чурапчыга, бу улуу күнү көрсө туох үлэлэр ытыллар-лара былааннанар эбитий?

Олортон саамай сүрүннэрэ Чурапчыбыт сэлээннэтин хабыллар-хаба ортотугар, 20 сыллаахыта бүтүн улуус күүһүнэн онгоһуллубут, соҕотох Кыайыыга анаммыт, баар-суох сквербитин суох онгорор, уларытар былаан баар эбит.

Ол хайдах?!

Ааспыт ыйга улууспут «Үйэтити хамыһыһытын» чилиэннэрин быһыытынан, ол хамыһыһа уочараттаах мунһаар сырыттыбыт.

Бу хамыһыһа сүрүн соругунан кырдыаас үлэ бэтэрээннэрэ мустан, улууспутугар урут үлэлээн ааспыт биллиилээх дьоммутун уонна сэрйи, көһөрүллүү курдук барыбыт олоһор улахан суолталаах түгэннэри (сабыт-тыйалары) умнууга хаалларбат туһугар, үйэлээх өйдөбүннүктэри онорууга сүбэлэри биэри, санаа атастаһыта буолар. Хамыһыһа салайааччытынан улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешиников үлэлиир.

Ааспыт мунһааха сүрүннээн Кыайыы 80 сылынан туох үлэ-хамнас ытылларын туһунан кэпсэтии буолла.

Онно аатырбыт артиллерист Г.Д.Протодаконов Сталинград кыргыһытыгар сэрйилэспит буускатын таһыгар турар пааматынныгы онгорторуу уонна ону Дьокуускай куоракка ханан туруортарар туһунан кэпсэтибит. Онно пааматынныгы онгорторуу саамай сөптөөбүн

уонна ону элбэх этиилэртэн талан, авиапортан кэлиигэ аатырбыт снайпер И.Н.Кульбертинов табалаах турар пааматынныгы аттыгар кэккэлэһэ туруорарга көрдөһөргө эттибит.

Иккиһинэн, кураанах турар урукку байанкамаат, кэлин казначейство дьэтигэр Аҕа дойду сэрйитин түмэлин тэрийэргэ бары сөбүлэстибит.

Оттон Чурапчы нэһилиэгин бэрэстэбиитэлэ Кыайыы скверин уларытан «Дыкти саас» диэн ыччат сынньанар паарката онгорорго үлэли сылдыалларын истэн соһуйан эрэ хааллыбыт. Кинилэр онно сквер сорох онгоһуктарын Кыайыы тумуһугар таһааран (онно кыра да миэстэ суох курдук), букатын ыччат аһыыр, сынньанар дьэилээх, атын да онгоһуктардаах 100 мөл.солк.бырайыак онгорон былырын гранна киирсэн тиксигэтэхтэр. Быйыл ону салгаары сылдыаллар эбит.

Ону биһиги төрүт утарсабыт.

Тоҕо?

Бу сквер миэстэтэ былыр Тыһаас Курүөтэ диэн ааттаах саас куска сытар кыра күөл курдук эбит. Сквер тутуллуон иннинэ манна сайыны быһа сытар ньамахтаах, сытыйбыт уу халыһан сытарын үгүстэр өйдүүргүт буолуо.

Оттон 20 сыллаахыта, Кыайыы 60 сылын көрсө, бу миэстэҕэ Аҕа дойду Улуу уонна Японияны утары сэрйилэргэ биһиги оройуонтан олохторун толук уурбут 2 тыһ.тахса саллаат уонна эргиллэн кэлэн эйэлээх олоһу тутуспут сэрйи бэтэрээннэрин кэриэстиир өйдөбүннүк-сквер тутарга былааннамыта.

Оччолорго үп-харчы кырыымчыга, үөһэттэн көмө көрүлүбэтэҕэ. Үлэ үксэ анал пуонда тэриллэн нэһилиэннэттэн, биирдиилээн дьонтон, куоракка олоһор биир дойдулаахтарбыттан үп-харчы хомуйан, улууспут дьонно бары турунууларынан, көмөлөрүнэн, суботунньук бэрээдэгинэн ытыллыбыта. Ордук улахан көмөнү араас тиэхиньикэ үлэтинэн, тутуу матырыяалынан, көрүүчэйинэн көмөлөһөн, улуус киинин хаһаайыстыбаннай тэрилтэлэрэ онорбуттара. Ол курдук, олохсуйбут уута носуһунан үрэххэ ыраабыллыбыта.

Икки этээстээх эргэ орто оскуола дьэитин маһын барытын ол уу оннугар тэлгэтэн баран, буор бөҕө таһыллан дэхсилэммитэ. Ыраастааһынна, мас, сибэкки олордутугар, атын да үлэлэргэ нэһилиэннэ көхтөөхтүк кыттыбыта.

Бу сквер тутууга шефтээх Нерюнгри куорат тэрилтэлэрэ эмиз көмөлөспүттэрэ. Оччолорго мин, Иван Пономарев, Чурапчы сэлээннэтин кырдыаастарын аатыттан уонна бу үлэлэри барытын сүрүннэбим, ол сағана Улуус Мунһааһын бэрэссэдээтэлэ Г.В.Смирников буолан, Нерюнгрига командировкага баран, шефтээх тэрилтэлэритин кытта кэпсэтиилэри ыппыппыт. Ол түмүгэр кинилэр сквер чугуун олбуорун бэйэлэрин суботтарыгар онгорон, сыанатын аһаарыгар биэрбиттэрэ. Ону биир дойдулаахпыт, оччолорго «Якутагроснаб» тэрилтэ дириэктэрэ В.Н.Филиппов бокуонньук босхоттиэтэрэн ажалтарбыта.

Бу сквер онорууга биһиги оройуонмутуттан сэрйи кытылаахтарын туһунан элбэх

кинигэлэри суруйан, испииһектэрин онгорон, чуолкайдаан үйэлэргэ үйэтиппит ытык киһи-бит И.М.Павлов улахан үтүөтүн умнуо суохтаахпыт. Бу – Иван Михайлович бағата, кэриэһэ этэ. Кини этиитинэн «Мин мантан сэрйигэ барбытым» диэн пааматыннык онгоһуллубута. Кырдык, бу пааматыннык турар сириттэн бары сэрйигэ барааччылар бүтэһиктэрин устуруйдаан фронтта атаарыллыбыттар. Олортон, биллэрин курдук, үгүстэр төһүбэтэхтэрэ. Кинилэр ортолоругар мин аҕам Петр Петрович Пономарев маннайгы хомуурга түбэһэн, 1941с. Москва аннынаағы кыргыһыга сырдык тыһа быстыбыт. Бу кырыыстаах сэрйигэ ажалара, чугас аймахтара өлбөтөх, оҕустарбатах биир да ыл суоҕа чаччы.

Онон бу сквер миэстэтэ – ЫТЫК СИР!

Ону уларытан, ыччат ыллыыр, үөрэр-көтөр, сынньанар сирин тэрийи киһи өйүгэр баппат. Биһиги бүгүнгү олохпут иһин кыргыһы хоһуутугар охтубут, сэрйилэспит дьоммут кэриэстэрин умнууга, хараардыга тэннээх дьайы диибит. Манньик саарбах дьаһаныны кинилэр салгын куттара сөбүлэбэттэрэ, хомойоллоро эрэбил буолуо.

Сквер маннайгы сылларыгар көрүүтэ-истиитэ үчүгэй этэ. Фонтан дьааматыгар толору уу кутуллан, күүскэ тыгара, сибэкки бөҕө олордуллара, ыраастаана. Сайынын анал үлэһит көрүллэрэ. Онтон кэнники сылларга фонтан түгэһэр эрэ уу кутулар, көрүү-истиин мөлтөөн иһэрэ харахха ыраабыллар. Ордук тулатыгар олордуллу-

бут мастер төрүт кэриэстэ үүмэтилэр. Түмүгэр сквер төрүт да уларытарга туруммуттар. Итинтэн сиэттэрэн...

Биһиги этиилэрибит

Ыччат паарката онгоһулларын төрүт утарбаппыт. Биһиги санаахпыттар, сынньалан паарката диэн дьон, ыччат сынньанарыгар, күүлэйдииригэр кэм тылааах, ойуурдаах, мастаах-оттоох, арыый тэйиччи турар чуумпу, кизэн сир буолуохтаах. Атын сирдэргэ барыларыгар оннук буолбатах дуо?

Оттон биһиги Кыайыыбыт скверин оннугар, дэриэбинэ ортотугар, тула өттүттэн аһаҕас кыра сиргэ паарка онгоһуллара төрүт барсыбат, сөбө суох.

Паарканы бэлэм Барахсанов аатынан урукку стадион оннугар онгорор сөп этэ. Кэм тылааах, мастаах-оттоох, эрдэ онгоһуллубут тутуулардаах, өссө көлүччэлээх, чуумпу, ойуччу турар бэлэм сиргэ.

Түмүгэр, өссө төгүл Кыайыы скверин уларытары букатын утарабыт. Ол оннугар Кыайыы 80 сылынан сквер тупсарар үлэлэри ытарга туруорсабыт.

Бу этиитин улууспут дьонно, салалтата өйүүргүтүгэр ынйарабыт. Ону тэнэ Кыайыы скверэ аһаардас Чурапчы нэһилиэгин эрэ бас билиитэ буолбатаһын, бүтүн улуус нэһилиэннэтин күүһүнэн тутуллубут, харыстыыр, ытыгылыыр сирэ буоларын умнар сатаматтын өйдөбүн. Уопсайынан даҕаны улуус суолталаах улахан өйдөбүннүктэри биир нэһилиэк, аҕыйах киһи, дьокутааттар быһаарыларынан онгорору, тутары тохтотуохха сөп этэ.

**Григорий Смирников,
Иван Пономарев.**

Култуура. Кырыымпаны – төрүт дорҕоону сөргүтэллэр

Дмитрий ПОПОВ

Кырыымпахыттар түмсүүлэрэ быйыл кулун тутар ыйга тэриллибитэ.

“Айхаллан, Чурапчы!” улуустаағы уус-уран көрүү бэстибээлин түмүгүнэн бастын кырыымпахыттары түмэн, “Айар кыл” диэн саха төрүт дорҕоонун куолаан таһаарыы бөлөҕө баар буолбута. Уус-уран салайааччы – Сардана Макарова. “Айар кыл” кырыымпахыттар бөлөхтөрүгэр Чакыр, Хайахсыт, Хоптоҕо, Кытаанах, Болтоҕо, Хатылы, Чурапчы нэһилиэктериттэн, холбоон, 20-чэ киһи дьарыктанар.

Кырыымпахыттар бөлөхтөрө Аммаҕа ытыллыбыт өрөспүүбүлүкэтээҕи Олонхо ыһыаһар кыл кырыымпа күрээһэр анал аакка тиксэн, бастагы сэмэй ситиһиилэриттэн кынаттанан, айа-тута, салгыы түмсэн дьарыктана сылдыаллар. Бу күннэргэ, сэтінньи 29-30 күннэригэр, туруоруллуохтаах И.Г.Тимофеев-Теплоухов аар саарга аатырбыт “Куруубай хааннаах Кулун Кулустуур” олонхо испэктээгэр кыттаары бэлэмнэни ытыллар. “Айар Кыл” бөлөххө ситиһиилэри баҕарыабыт.

АЛРОСА режиссер идэтин таларыгар көмөлөспүтэ

Бырамысыланнас. Алмааны хостуур хампаанна ыччат идэтин таба таларыгар тирэх буолар.

Андрей ШИЛОВ

Биллэрин курдук, Саха сирин алмааны хостуур хампаанна өрөспүүбүлүкэ экзистимикэтэ сайдарыгар сүдү кылааты киллэрэр, социальная инфраструктура, олоһор дьыа- уот, суол-иис эбийиэктэрин тутууну үбүлүүр, дьонго туһуламмыт араас тэрээһиннэри өйүүр, ону сэргэ, оскуоланы бүтэрэр оҕолор идэлэрин таба талаларыгар тирэх буолар.

Даҕатан эттэххэ, хампааннааҕа бэйэтигэр сыһыаннаах оробуочай идэлэргэ эрэ буолбатах, ол иһигэр айар идэҕэ эмиэ... Ол биһир ырылхай холобура: “КиноМАНИЯ” үөрэх тиһигин бүтэрбит Михаил Лукачевский.

СӨ Үүнэр көлүөнэ тус сыаллаах пуондатын кыттылаахтара бары бэркэ билэллэр, алмааны хостуур хампаанна пуонда араас көбүлээһиннэрин өйүүрүн таһынан, “КиноМАНИЯ” диэн үөрэх тиһигин үбүлүүрүн... Ол барыта тэрээһиннэр мунутуур үрдүк таһымнаах бытыллалларын мектиэлиир.

“КиноМАНИЯ” – үөрэнээччилэр көннөрү айар бэстибээллэрэ эрэ буолбатах, манна олохо-үлэҕэ быһаччы сыһыаннаах дьарык көмөтүнэн профориентация соруктарын толороллор. Бу бэстибээлгэ икки нэдиэлэ устата сылдьан ылбыт уопуттара оҕолорго киинэ индустриятын иһиттэн билэллэригэр, медиа-эйгэ саҕа үөрүйэхтэрин баһылылларыгар, кэлин киинэ ускуустубатын куйаарыгар саҕа сабахтары арыялларыгар саҕа кыахтары биэрэр. Ону биһиги бүтүгнү дьоруубут холобуругар ырылыччы көрөбүт.

Михаил Уус Алдан улуунун Эһэлээбэр төрөөбүт. 9-с кылааны бүтэрэн баран Өрөспүүбүлүкэтээҕи лицей-интэринээт гуманитарнай кылааныгар кирибит, аан бастаан айар-суруйар эйгэҕэ холонмут.

“Айар үлэҕэ интэриэс мэлдьи баара, ол гынан баран лицейгэ эрэ кириэн баран креативнай индустрияҕа ыкса ылларбытым. Чопчу туохтан саҕаламмытын билигин өйдөөбөппүн, ол эрээри ханнык эрэ кэмгэ киинэ устуутун олус сөбүлээбитим. Лоп курдук ол кэмгэ биһиги айар курсовой үлэ толоруохтаах этибит. Онно мин кылгас метражтаах киинэ устарга быһаарыммытым.

Ол эрээри... Ону хайдах оҕоһулланын билбэт этим. Бу туһунан туох да билии-көрүү суоҕа, эгэ, устар тиэхиньикэ кэлиэ дуо... Бэйэм төлөпүүнүм кыаҕа кыра буолан, биһир табаарыспыттан айфон уларсыбытым. Устубут каадырдарбын бэрт судургу бырагырааманан,

быһа холоон эрэ өйдүүр интерфэйспынан мантаастаан-танган таһаарбытым. Бу сыралаһым түмүгэр “Сибэкки” диэн олоххо саҕа үктэнэн, олоһон, айан эрэр киһи туһунан киинэ оҕоһулан тахсыбыта. Бастагы холонум кэннэ бу дьарыкка олус ылларбытым, киинэ ускуустубатыгар сыһыаннаах үөрэххэ туттарсар санаалар кирибиттэр”, – диэн Михаил Лукачевский кэпсири.

Михаил “КиноМАНИЯ” диэн үөрэх тиһигэ баарын туһунан оччолорго алҕас билбит, онно кириэн анаан үөрэнэр туһунан былаана да суох буоллаҕа. АЛРОСА хампаанна уонна Үүнэр көлүөнэ пуондата өйөөн тэрийэр “КиноМАНИЯ” диэн бырайыагар кыттарга оскуола үөрэнээччилэригэр куонкурс биллэриллибитин туһунан киһи ийэтэ социальнай ситимнэртэн билбит. Уола Миша бу эйгэни наһаа умсугуйарын билэр буолан, бу куонкуруска холонон көрөрүгэр өй укупт.

Күн-дьыл ыгым, толкуйдурга бириэмэ суох буолан, Миша сайаапканы толоро охсон баран, били устубут “Сибэкки” диэн киинэтин ыытан кэбиспит. Кини бастаан “бука, Дьокускайга лизексийэ ааҕа-ааҕа үөрэтэллэрэ буолуо” дии санаабыт. Сарсынныгыгар киинэҕэ төлөпүүннээн куонкуруһу аасытын, үөрэх тиһигэр кирибитин эппиттэр. Ол кэннэ тутта икки нэдиэлэҕэ Чапаево (Хангалас улууһа) сэлээннээҕэ барыан, СӨ Билимин Аччыгый академиятын дьэстигэр олоһон туһунан Миша төбөтүгэр да оуустарбатах эбит.

“Лицей-интэринээккэ, син биһир үрдүк үөрэх устудьуоннарын курдук, сэргэх-сонун олоһунан, сүрүннээн, үөрэҕинэн олоһобут. Мин икки нэдиэлэ үөрэхпин көтүтэр буолан, кылааһым салайааччытыттан уонна оскуола дириэктэриттэн

көңүл ылбытым. Биһиги учууталларбыт үөрэнээччилэр ити курдук туһунан эрэ умсугуйан дьарыктаналларын мэлдьи өйүүллэр уонна өйдүүлэр.

Мин докумуоммун илии баттата кылааһым салайааччытыгар аҕалбыппар, кини дьэбэрэн “бу Миша үөрэҕин кыайбат буолан төттөрү бэйэтин оскуолатыгар баран ээр” диэн бүтүн кылаас иннигэр эппитэ. Ону итэҕэйэн, лицей-интэринээт барытын үрдүнэн оннук сурах тарҕаммыт этэ. Онтон икки нэдиэлэ буолан баран төннөн кэлэн салгыы үөрэнэн барбыппар оҕолор соһуйуу-өмүрүү бөҕө буолбуттара”, – диэн Михаил ахтар.

“КиноМАНИЯ2023” үөрэх тиһигэр Михаил Лукачевский “Алтыс каадыр” хамаанда састаабыгар режиссер быһыытынан сылдьыбыт. Кинилэр устубут “Пламя таланта” диэн киинэлэрэ “Бастын оператор” уонна “Актер бастын оонньуута” номинацияларга кыайан тахсыбыт. Киинэ хайдах уһулларын, онно туох эрэйиллэрин бастаан көрөн-билэн баран, Михаил кини бастаан устубут “Сибэккитэ” көннөрү уһуллубут “видео-эрээт” эрэ буоларын өйдөөбүт.

“Анал профессиональной тиэхиньикэнэн, бырагырааманан киинэни устарга үөрэни, идэ араас кистэлэннэрин баһылааһын, адьас, атын таһым буоллаҕа. Олус интэриэһинэй этэ. Ол өссө манньаат биһир эрэ өрүтэ: биһигини киинэ устуутугар үлэлэһэр дьону кытта ыкса сыһыаны олохтуурга, хамаанданан үлэҕэ уһуйбуттара. Атын дьон хайдах үлэлииллэрин көрбүтүм. Онно аһара кыахтаах-таһымнаах оҕолор бааллара. Бу сылдьан наһаа элбэх атаһы-додору булбутум, үгүстэрин кытта билигингэ диэри сибээһи тутатын”, – диэн кэпсири Михаил.

Кини саҕа доҕотторун орто-тутар быһыл Москубаҕа үөрэххэ кирибит Айсен Соколов баара. Кинилэр бары кыттыһан, куустэрин холбоон “Креасфера” үөрэх киинигэр “Платформа” диэн айар түмсүүнү тэрийэн, кылгас кээмэйдээх (метражтаах) киинэ устуутунан дьарыктаммыттар. Кинилэр аан бастагы устубут киинэлэрэ – Бороҕон улуунун кулбута Алексей Аржаков-Сэһэн Ардыахып (Михаил биһир дойдутааҕа) туһунан устуоруйа хабааннаах драма. Куонкуруска кыайбыттарыттан эр ылан, уолаттар салгыы үлэ үөһүгэр түспүтүгэр. “Идеальный мир” диэн иккис киинэлэригэр Михаил режиссер уонна сценарист быһыытынан сылдьыбыт. Бу киинэ билигин тангылла сылдьар. Айар бөлөх бу айымньытынан араас куонкурустарга кыттарга саарбахтаммат. Михаил бүк эрэллээх: үөрэнэн, сайдан, саҕаны билэн истэҕин аайы, устар киинэлэрэ хаачыстыба, профессионализм өттүнэн букатын саҕа таһымна тахсан иһэллэр. Бу – кинилэр бүтэһик үлэлэрэ буолбатах, иннилэригэр былаан элбэх.

Киинэ эйгэтигэр сыһыаннаах идэни таларыгар саамай сүрүн дьайыыны туох онорбутун ыйыттаахха, бэрт кыратык толкуйдуу түһэн баран, Михаил устуоруйа билимин уонна киинэ индустриятын икки ардыгар тырыта тыыттар, мунаара, тала-сыымайдыы

сылдьыбытын ахтар. Ол эрээри “тэҥнэһэн турар ыйааһыны” “КиноМАНИЯ” хам баттаабыт. Билигин кини Томскайдаагы култуура уонна ускуустуба губернаторскай колледжыгар “Киинэ уонна киинэни оноруу” салаатыгар бүддьүөт миэстэтигэр кириэн үөрэнэ сылдьар. Билигин кини түөрүйэни үөрэтэр: киинэ устуоруйатын, киинэ тылын, хаартысканы тангыһыны, монтаһы, эрэггийэн киинэтин уратытын... Михаил бэйэтэ кэпсириинэн, үөрэҕин быһыгар кини өссө хоһоон суруйар, рок-муусуканан үлүһүйэр.

“Биһигини дойдубут киин үрдүк үөрэх кыһаларыгар үөрэммит үчүгэй таһымнаах преподавателлэр үөрэтэллэр. Үөрэхпин сөбүлүүбүн, олохпун киинэни кытта сибээстэхпин баҕарабын. Оонньуулаах (игровой) киинэни сэргэ, улахан экранга көстөр киинэни устуохпун эмиэ баҕарабын. Үөрэхпин бүтэрэн баран Саха сиригэр төннүөм. “Саха киинэтин өссө сайыннаран, саҕа таһымна таһааран, дойду барытын үрдүнэн умсугуйан көрөр киинэлэрин устуохха сөп” диэн эрэллээхпин. Киинэ көмөтүнэн саха тылын уонна култууратын чөл тутарга, сайыннараарга кыһаллыахтаахпыт. Туох да диэбит иһин, Саха сирэ – төрөөбүт дойдум”, – дири Михаил.

Кэпсэтибит бүтүүтүгэр Михаил Лукачевский билигин креативнай индустрия араас хайысхаларын интэриэһиргир үөрэнээччилэр СӨ Үүнэр көлүөнэтин тус сыаллаах пуондата уонна АЛРОСА ытар тэрээһиннэригэр кыттыһалларыгар сүбэлээтэ. Кини бу суолу уот хара бастаангыттан саҕалаан тэлбит киһи быһыытынан, оҕолор манньык тэрээһиннэргэ, бырайыактарга кыттан бэйэлэрин көрдөнөллөрүгэр, саҕаны боруобалаан көрөллөрүгэр, айар эйгэҕэ кириэн иһэллэригэр баҕарда, киһи бэйэтин күүһүгэр-кыаһыгар бүк эрэллээх буоллаҕына, тохтообокко кимэн кириэн истэҕинэ ситиһии-кыайы хайаан да кэлэрин эттэ.

Болбойун!

Сибиинньэ африканской чумата

Саха өрөспүүбүлүкэтин үрдүнэн сэтінньи 2 күнүттэн, бирий устата, сибиинньэ иитэр хаһаайыстыбалары биологическай кутталтан харыстыыр үлэ ыытыллар.

Онно туһаайан, сибиинньэни иитэр хаһаайыстыбаларга улахан хоромньуну аҕалар биир олус кутталлаах ыарыынан сибиинньэ африканской чуматын (АЧС) туһунан сырдатыхпыт.

Чурапчы улууһугар сибиинньэлэри атыылааһын, атастаһыы, тизийи-таһыы үксүн саас буолар, ол күмгэ сибиинньэ иитиинэн идэтийдэр Хатастаабы ферматтан, куоракка баар «Сибиир» бааһынай хаһаайыстыбаттан, Нам уонна Мэнгэ Ханалас хаһаайыстыбаларыттан сибиинньэ оҕолорун аҕаллар.

Бүтэһик 5 сылы ылан көрдөххө, Чурапчы улууһугар сыл аайы, ортотунан, 783 сибиинньэ иитиллэр, онтон 89 сибиинньэ кыстыкка киирэр.

Сибиинньэ африканской чумата – дьиикэй уонна дьыэтээҕи сибиинньэлэр, саастарыттан тутууга суох, ыалдьар күүстээх сыстыганнаах, вируһунан тарҕанар ыарыылар. Сутуллубут сибиинньэ үксүгэр 3-4 хонук иһинэн, биир эмэ түгэнгэ 7 – 14 хонук иһинэн өлөр. Ыалдыбыт сибиинньэ температурата үрдүүр, аһаабат, мөлтөөбүт көрүнгүнэр, хаамарыгар тэмтээкэйдир, үксүн сытан тахсар. Аҕылыыр, сөтөллөр, хотуолуур, хааннаабынан сыптарыйар. Ураты бэлиэтэ – тириитигэр көбүрүмтүөн кестөр, баттаахтаах, сүппэт хаан туруулар үөскүүр.

Бу ыарыыны сэрэтэр эбэтэр эмитиер вакцина суоһунан, сибиин-

ньэ тута өлөр. Ыарыы турбут сириттэн 20 биэрэстэ иһинэн кириигэ-тахсыыга хааччахтааһын олохтонор, иитиллэн турар сибиинньэлэр бары өлөрүллэн, уматыллан харайыллаллар, булт бары көрүнгэ бобулар, сибиинньэни өлөрөн атыылааһын, ону тэнгэ сииргэ анаан тутуу кытаанахтык бобулар.

Этиллибитин курдук, бу ыарыыны утары вакцина, эмп суоһунан, хас биридди хаһаайыстыба ветеринарнай быраабылалары, нуорманы тутуһуохтаах, ыарыыны сэрэтэр үлэ ыытыллыахтаах. Ол курдук:

1. Нэһилиэк (улуус) иһиттэн тахсар, эбэтэр киирэр сибиинньэ-бэ электроннай ветеринарнай арыаллыыр докумуон (ВСД) ирдэнэр, онно сыстыганнаах ыарыылары утары ханнык эмитиер-сэрэтэр үлэлэр ыытыллыыттары ыйыллар. Аҕылыллыыт сибиинньэлэр биир ый туспа хааччаха кэтээн көрүүгэ (карантинга) туруохтаахтар.

2. Сибиинньэ уйата туспа туруохтаах, ыраас, кураанах, сырдык, салгын хамсыыр буолуохтаах. Сибиинньэ көрөөччүлэр анал хонтонго кэтэр таҕастаах буолуохтаахтар.

3. Сибиинньэ ыарыйдабына, эбэтэр өллөбүнэ, тута ветеринарнай исписэлиискэ биллэрэбит. Ыалдыбыт сибиинньэни атыттартан туспа уйаа көһөрөн тутуохтаахтык. Өлүк анаммыт сиргэ уматыллыахтаах.

Бу сүрүн быраабылалары кытаанахтык тутуһаах, ыарыы турар куттала намырыыр.

Чурапчы улууһун ветеринарнай управлениета.

КУТУРҔАН

Тапталлаах убайбыт, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит – РФ тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улууһун, Мугудай нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооһо, үлэ, тыыл бэтэрээнэ

ТЕРЮТИН Николай Алексеевич

бу дьыл, сэтінньи 17 күнүгэр олохтон туораабытын бары билэр, чугас дьонугар диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ, аймахтара.

РФ тыа хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улууһун, Мугудай нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооһо, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, РСФСР үтүөлээх сылгыһыта – ытыктыыр, махтанар киһибит

ТЕРЮТИН Николай Алексеевич

ыалдьан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сиэннэригэр, чуолаан Николай Николаевичка, балтыгар Евдокия Алексеевнага, чугас хаан-уруу аймахтарыгар, билэр дьонугар диригин кутурҕаммытын тиздэбит.

Чурапчыттан Е.М., В.П. Ивановтар, Мугудайтан А.Н., С.С. Макаровтар.

Соловьев нэһилиэгин олохтооһо, тапталлаах оҕото, убайдара, аҕата **СОЛОВЬЕВ Сергей Русланович** соһумардык олохтон туораабытынан, кыһыгар Айтаҕа, ийэтигэр Ирина Петровнага, биригэ төрөөбүттэригэр Людмилага, Русланга, Андриянга, чугас аймахтарыгар диригин кутурҕаммытын тиздэбит.

Соловьев нэһилиэгин дьаһалтата, дьокуааттарын Сэбиэтэ, «Алгыс» кырдыаҕастар түмсүүлэрэ.

Сынньаланга

	Бастың нац. балет	Былыр нэһилиэк дьоно түмсэр дьытэ	...туу түс	Сүөлүнү хаайар күрүө
Забайкалье куората		Үгкүү ансаам- была		Киһи көстүбэт "тыһына"
			баттах барыы	сабаттан салбанан
... маһа гынар (батыһыннарар)		хаһаан	Сурах....	
Хас да киһи олороругар аналлаах	Кэм кэрчигэ		...йаах (кус)	Өлүөнэ очуос- тара былыр ... хайата
Саха- лыы кур				"Хойут турбут харабын ..."
... Туйаара – саха чэйин онгорооччу			Сы... сылла- таабы оҕолор	
Хамсык ... аны хаай- батын	Бэйиэт, суруна- лыыс Н.Ха- ритонов айар аата	НКИК биэриитэ ... сайын		
		...ха биллэрий (баран хаалыы)	Тыраах- тар	
		Туу		
		Бар... баһы- ба	Утары- лаһар кыах	
				...тык иччитэ – Буомча Хотун
... суох (син)	Ырыаһыт Г.Пер- мяков			

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 9» ылылынна. Хаһыат 44 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** буос, дом, балыыҥка, чаабы, ыы, Чыыстай, кылын, дьол, хаатыҥка, холку, лабах, инг, аалай, Тыаһааны, Астана, тыаһыт. **Сытыары:** Чысхаан, чыс, аалы, аттар, саат, Тыайа, Абый, кута, баарыс, кыр, бат, тымыр, хаһа, аҕыы, Ыллаа, Кындыкан, ыт, халааҥка.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Татьяна Афанасьевна Попова аатыгар 2003 сыллаахха Соловьев орто оскуолатын бүтэрбитин туоһулуур аттестат сүппүтүнэн, дьингэ суоһунан аабыллар.

Местникова Надежда Николаевна аатыгар бэриллит АХ 1364259 нүөмэрдээх байыаннай билиэт сүппүтүнэн дьингэ суоһунан аабыллар.

КӨННӨРҮҮ

Чурапчыттан төрүттээх Ытык Күөл олохтооһо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ Лыткина Дария Иосифовна ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, дьингэ хаһыат сэтінньи 15 күнүнээҕи 44 №-гэр тахсыбыт кутурҕаны Чурапчы улууһун ытык олохтооһо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ Лыткина Дария Иосифовна ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, аймахтарыгар, чугас дьонугар, сиэннэригэр диригин кутурҕаммытын тиздэбит. Дьүөгэлэрин оҕолоро Павловтар, Посельскайдар, Тимофеевтар, Коркиннар дьингэ көннөрөн аабыллыытар.

АВТОНОМНЫЙ
ПОЖАРНЫЙ
ИЗВЕЩАТЕЛЬ

ЗАЩИТИТ ВАС
И ВАШЕ ИМУЩЕСТВО
ОТ ПОЖАРА

@SANAOLON

"САНА ОЛОХ"

Кыһабынай
эрдээктэр
ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

Тэрийээччилэр: СӨ Ыраабыллыыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Сударыстыбаннай автономнай тэрийтэтэ. **Таһаараагыч:** СӨ "Сахабэчээт" ГАУ **Таһаараагыч аадырдыа:** 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhaepochat@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салааттан 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмөрү – ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээктэһи аадырдыа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигина, 26 а. Төлөпүүннэрбит: эрдээктэр – 41-332, отделлар – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар сурутар этиитэр санаа редакция позициялар мадды сеп түбэтэр буолбаах. Суруука ыйыллар чаһылар кырдыктаахтарыгар эппиэтинэ ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 45 (11973). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 1050. Хаһыат сыаната 24 солк. Хаһыат нэһилээбэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 21.11.2024 с. бэчээккэ бэрилиинэ, 22.11.2024 с. таһыста. Дьокуускай к., Вилойскай переулок, 20 №-дээх дьыттигэр, "Ю.А. Гагарин аатынан Дьокуускайдаабы өрөспүүбүлүкэтээҕи типография" АУо бэчээттэннэ.